

DAGENS FRÅGOR

Vår arbetarregering

Vem det nu må vara som ingivit hr Erlander tanken att till statsråd kalla docenten och fyrabarnsmamman Camilla Odhnoff (från Lund) är vederbörande förtjänt av oppositionens varma tacksamhet. Ingen har rätt att säga något ont om fru Odhnoff — ingen vet ju heller något om henne. Men själva förfarandet att taga en politiskt oprövad kraft till ett statsrådsämbete är till den grad avslöjande för socialdemokratiens iråkade desperation och förvirring.

Något besynnerligare i utnämningssväg har förmodligen inte setts i detta land sedan Gustav III gjorde f. d. löjtnanten Taube till hovpredikant, utan att denne ens prästvigts. Gustav III skulle åtminstone ha kunnat försvara sig med att han kände Taube och visste att han ville bli präst. Tage Erlander hade inte ens träffat sitt nya statsråd före utnämningen!

Förvåningen blir än större om man betänker att den märklige utnämningen alls inte stämmer med den praxis, som socialdemokraterna själva utvecklats och noga hållit på. Vägen till statsrådsbänken har inte varit lätt ens för en socialdemokratisk riksdagsman — den har i regel gått över sakkunniguppdrag, ordförandeskap i kommittéer, ev. prövning som statssekreterare. Först när vederbörande blivit vägd på den politiska erfarenhetens och den administrativa skicklighetens våg och befunnits ha tillräcklig tyngd har det sista, det avgörande steget i karriären varit möjligt. Men fru Odhnoffs

utnämning har kommit neddimpande från skyn liksom en lotterivinst. Vilket värde har inte numera en socialdemokratisk partibok? Ännu ett par år är den en outhärlig eller åtminstone värdefull merit för en mängd tjänster. Och vill det sig riktigt väl...!

Med Alva Myrdal förhåller det sig tvärtom. Hon har verkligen visat lysande kompetens på sina områden, och borde naturligtvis ha suttit i regeringen för länge sedan — om förtjänst och skicklighet fått fälla utslaget. För den som minns henne som ultraradikal professorska, fylld av egalitära idéer, som förmodligen t. o. m. hr Hermansson skulle funnit väl starka — hon ville bl. a. i demokratiens namn avskaffa fracken på vårbalerna — har hon länge varit en källa till glädje. Av yrhättan med de tokiga idéerna har det blivit en av rikets damer, som med charm, vett och värdighet företräder sitt land som diplomat. Miljöns makt?

Men det är ju så dags att använda henne nu, när hon snart är pensionär.

Om den tredje gestalten ur arbetarrörelsens led, Krister Wickman, är det bara att säga, att hans upphöjelse ytterligare kastar ett ljus över socialdemokratiens omvandling från folkrörelse till byråkratisk maktapparat. Var är numera arbetets söner och döttrar, var är de beprövade politiska förtroendemännen, var är talesmännen för de låglönegrupper, som regeringen vill förskansa sig hos. Duger de inte längre? Tydligt inte, hr Erlander upplyste i föga skonsamma ordalag Lisa Mattsson, Nancy Eriksson och deras

kvinnliga riksdagskamrater att de var odugliga för de uppgifter, som skulle anförtros fru Odhnoff. Hur länge håller solidaritetsmoralen inom socialdemokratien för detta slag av generationsskifte och förnyelse?

"Segern har hundra fäder,

men nederlaget är faderlöst", säger ett gammalt ordspråk. På debattsidan i denna tidskrift hävdar Sydsvenska Dagbladets andre redaktör, Olof Wahlgren, den ledande kraften i Medborgerlig Samling, att MbS haft avgörande betydelse för tillkomsten av borgfreden och därmed också för oppositionens valseger i höstas.

Sådana kausalsammanhang brukar det vara säkrast att överlämna åt historikerna att utreda. Till hr Wahlgrens uppgifter skall här göras ett par kompletterande erinringar. Om någon enskild person skall ges äran av pionjärinsatsen för en borgerlig samling är det otvivelaktigt framlidne professor Henrik Munktell. Redan 1957, sålunda långt innan MbS framträtt, omvandlade han den dåvarande informations- och studieorganisationen "Förbundet Frihet och Framsteg" till bokstavligen talat — ett "Forum för Borgerlig Debatt".

Eftersom Munktell och flera av hans närmaste medarbetare var högermän hade organisationen från början en viss slagsida åt höger. Men allteftersom det visade sig att styrelsen ärligt strävade att bygga arbetet på värderingar, gemensamma för alla de tre borgerliga partierna, har i allt större omfattning först folkpartister och sedan centerpartister anslutit sig till organisationen. Den har på 100-tals platser över hela landet sammanfört lokalt ledande personer från de tre partierna till gemensamma diskussioner av viktiga samhällsproblem. För att inte oroa de grupper av alltför rätttroga, som finns i varje parti, har or-

ganisationen länge arbetat i stillhet, och den har undvikit allt som kunnat tolkas som försök till påtryckningar på partierna. På många håll i landet har den kunnat mildra lokala motståndningar, som ofta berott på så irrationella faktorer som slentrianmässig rancune eller bristande personlig kontakt. En föreställning om verksamhetens omfattning ger upplysningen att efter 1957 närmare 1 miljon studie- och informationsbrev, byggda på kvalificerade utredningar utsänts till noga utvalda mottagare och att 1 000-tals krafter inom och utom de tre oppositionspartierna deltagit i studiearbetet.

Genom denna insats skapades en grogrund ur vilken de senare samlingsrörelserna av påtryckningskaraktär kunde hämta styrka och få riksomfattande karaktär. De många spontana lokala initiativen, MbS i Skåne, Samling -66 i Göteborg och Samling för Framsteg (SFF) i Stockholm, för att nämna de viktigaste, kunde få återverkningar och gensvar så gott som överallt. Trycket från denna samlade opinion har troligen skapat borgfreden — snarare än någon särskild faktor. Det är här också skäl att påpeka att initiativen till "Samling för Framsteg" liksom till "Samling -66" tillkom utan föregående kontakt med MbS. Det fanns starka män före Akilles och ljuspunkter även på andra håll än i Lund.

Sedan detta sagts är det allt skäl att önska kretsen inom MbS, som nu slagit sig samman med SFF, fortsatt framgång och alldeles särskilt en förbättrad kontakt med partierna även norr om Skåne. Det blir partiernas i demokratisk ordning prövade och valda förtroendemän, som kommer att styra landet i händelse av en borgerlig valseger, inte självkorade folktribuner. Vägen till bevarad borgfred och fortsatt samling går inom och genom partierna. Framför allt måste de person-

liga kontakterna mellan de tre partiernas medlemmar förbättras — både lokalt och centralt. För att ytterligare bidra till detta har nyligen Forum för Borgerlig Debatt utvidgat sin styrelse till 18 personer, sex från vardera av de tre oppositionspartierna; dessa intager samtliga framskjutna ställningar — lokalt eller centralt — inom respektive partier. Samtidigt har organisationen markerat sitt intresse för att i sin studie- och informationsverksamhet nå fram till arbetarrörelsen genom att invälja en framstående fackföreningsman och genom att avskaffa den alltför snäva termen "borgerlig" i sitt namn. Den heter nu "Forum för Samhällsdebatt".

En liknande inriktning av de andra samlingsorganisationernas aktivitet på en fördjupad kontaktverksamhet — inte minst med självständigt tänkande företrädare för arbetarrörelsen — skulle säkerligen ge bättre och i längden mera bestående resultat än de hotfulla påtryckningarnas taktik från perioden 1965—1966. Läget är helt anorlunda nu, och både partierna och samlingsrörelserna måste besinna sig inför det ofantliga ansvar och de svåra uppgifter, som väntar vid en valseger för oppositionen år 1968. Och den är inte vunnen än!

Staten och läromedlen

— Vi försöker få fram en statlig produktionsenhet, som skall göra undervisningsprogram för TV, meddelade statsrådet Edenman vid Skolveckan under mellandagarna. Närmast är det vårens väntade proposition om vuxenutbildningen, som kommer att slå hårt på TV, men på sikt skall TV-undervisningen ta över en stor del också av den vanliga klassrumsundervisningen.

Det är inte första gången en statlig produktion av läromedel, främst för etermedia, kommer på tal. Tidigare har emellertid huvudmotivering-

en för samhällets engagemang varit den privata sektorns påstådda ovillighet att satsa stora kapital på vad som ännu måste kallas ett utvecklingsarbete.

Så mycket mer anmärkningsvärt är det då att ecklesiastikministern i nästa andetag meddelade att enskilda företag är beredda att satsa på den dyrbara TV-produktionen. Såväl Nordart — Philiphs, SF och Tidningsutgivareföreningen — som Sveriges Radio och Tekniska högskolan i Stockholm har tagit upp förhandlingar med statsmakterna.

Ändå kan man inte frigöra sig från känslan av att Edenman har fastnat för alternativet statlig produktionsenhet. De erfarenheter som gjorts från SÖ-förlagets (skolöverstyrelsens förlag) första stapplande försök — man har onekligen utarbetat en del pedagogiskt mycket intressant material men också gjort ett par av årets värsta tabbar — visar dock att ett statligt företag inte a priori ger de bästa resultaten och därmed bortfaller motive- ringen för den statliga produktionsenheten.

Resultatet, om Edenman fick sin vilja igenom, vore nämligen så mycket mer vittgående som videoband i långa loppet inte kommer att betraktas som en separat produktion utan som en del av den stora läromedelsproduktionen. I framtiden kommer produktionsbolag att framställa paket: läroböcker, arbetsmateriel och TV-radio-film-materiel. En statlig produktionsenhet för TV-band kommer mycket snart att utvecklas till ett statligt läromedelsföretag, som givetvis kommer att arbeta under betydligt gynnsammare betingelser än enskilda företag och därmed sätta konkurrensen ur spel. Detta känner ecklesiastikministern väl till — om inte annat har Aftonbladet slagit fast det som en självklarhet — men sådana uppgifter läm-

par sig kanske mindre bra för Skol-
veckans publik eller för intervjuutta-
landen över huvud.

Musikhögskolan och Filminstitutet

Preses vid Musikaliska akademien, professor Seve Ljungman, har med stöd av hela akademien gått in till statsrådet Edenman med en skarp skrivelse. Herr Edenman har sedan länge lovat, att Musikhögskolans byggnadsfråga äntligen skulle lösas, men han har inte hållit sitt löfte. Det har omvittnats, att förhållandena för lärare och elever vid denna högskola är alldeles oefterrättliga och att undervisningen blir allvarligt lidande. När alla i skolan någon gång är samlade, finns t. ex. ett utrymme per person på 4 kvm. Vid skolavslutningarna håller man till i en korridor, och när herr Ljungman talar där kan eleverna inte ens se honom.

Musikhögskolan har begärt rätt blygsamma 12 000 kvm nybyggnad för att få drägliga arbetsmöjligheter och som sagt fått löfte om förbättring år efter år. Vad som nu gör att man kan misstänka, att löftet fortfarande inte kommer att hållas, är att herr Harry Schein lagt fram ett förslag om nybyggnad för Svenska filminstitutet. Det blir en storstilad inrättning som skall inrymma ett "socialt kulturcentrum" och omfatta 104 000 kvm, också vid Valhallavägen, inte långt från den blygsamma Musikhögskolan. Allt talar för att Filminstitutet kommer i förtur och detta har förbittrat herr Ljungman.

Han borde förstå bättre. Han är själv bara professor och en välkänd svensk kulturpersonlighet. Det är orimligt av honom att vilja tävla med herr Schein i regeringens gunst. Herr Schein är visserligen ingen kulturpersonlighet, med vilket mått man än vill mäta honom. Men han är något vida mera, nämligen en Socialdemokratisk Kulturarbetare Som Står Regeringen Nära. Han kommer att få sitt nybygge.

Hylands hörna

Ett populärt underhållningsprogram i TV och radio torde vara den programpunkt, som når de allra flesta lyssnarna i Sverige. Man skulle alltså kunna tänka sig, att vissa krav ställs på programmet från radioledningens sida och från den person, som ger det sitt namn. Herr Hyland har försatts i den genanta situationen, att han tvingats förklara att han inte visste om vad herr Oscarsson skulle taga sig för i ett visst nu välbekant avsnitt. Men nog fanns det väl andra som visste det? Nog fanns det väl någon som inte vände bort kamerorna, när herr Oscarsson började klä av sig?

Men herr Hylands program kan användas för annat än avklädningsscener. På nyårsaftonen förekom ett långt avsnitt med PR för det blivande statsrådet Camilla Odhnoff, och det verkade alldeles uppenbart beställt av, låt oss säga, någon regeringens reklamkonsult. Om också den avslutande fadäsen i programmet, om överbefälhavaren och bankdirektör Wallenberg, var beställd av regeringen, är däremot mera tvivelaktigt. Den förefaller att ha varit inspirerad från annat håll.

Övernog har skrivits om överbefälhavarens representationsfond, och man kan bara hoppas att han i fortsättningen får dessa nödvändiga medel från staten, ungefär som statsråden får sina. Men det bör sägas, även till Sveriges Radio, att ÖB fått tillstånd att taga emot pengarna och att han redovisat dem. Därmed borde saken vara ur världen. Vad beträffar familjen Wallenberg är det ju obligatoriskt, att kommunister och vissa socialister angriper dess medlemmar i varje valrörelse. Men Sveriges Radio kunde ju en gång överväga, om man inte också skulle ge ett objektivt program om namnet Wallenberg. De betydelsefulla insatser, som bröderna Jacob och Marcus Wallenberg gjorde för Sverige un-

der krigsåren och i flerfaldiga sammanhang gjort sedan dess, har tillkommit i all stillhet. Men de skulle erbjuda ett lika dramatiskt stoff som nytt material till vår egen tids historia.

Sedan är det en sak för sig att familjen Wallenberg aldrig kan komma att framstå som idealgestalter i socialistiska ögon. Deras företag brukar nämligen gå med vinst.

Stagnerande råvaruexport

I den preliminära nationalbudgeten för 1967, som utgör bilaga till årets statsverksproposition, framhålles bl. a. att utlandets efterfrågan på våra exportråvaror sedan 1964 stigit i väsentligt långsammare takt än det genomsnitt långtidsutredningen räknat med för perioden fram till 1970. Om den faktiska exporten av trävaror, massa, malm och papper hade fortsatt att följa långtidsutredningens trendlinje, som nära ansluter till den konstaterade utvecklingen under 1960-talets första hälft, skulle exportvärdet för dessa varor 1967 bli åtminstone 500 å 600 miljoner kronor högre än det nu beräknas till. Exporten av malm och skogsindustriprodukter hade obestriddligen en väsentligt gynnsammare utveckling under treårsperioden 1961—1964, då volymökningen uppgick till i runt tal 30 procent, motsvarande ca 1,5 miljarder kronor, än den beräknas få treårsperioden 1964—1967, som torde uppvisa i stort sett oförändrad volym.

Västeuropa är den utan jämförelse viktigaste marknaden för vår export, särskilt råvaruexporten. Framför allt malm och massa möts där av allt hårdare konkurrens från transoceana länder. En av orsakerna är utvecklingen inom oceanfarten som medfört kraftigt sänkta transportkostnader och ändrat konkurrensförhållandena till förmån för de avlägset belägna producenterna.

När det gäller järnmalm har nya fyndigheter av fosforfattiga malmer med hög järnhalt börjat att exploateras i stor skala i en rad utomeuropeiska länder. Dessa malmer har med de sänkta transportkostnaderna blivit allt svårare konkurrenter till de fosforrika svenska malmerna. De har dessutom fördelen att de ger ett tackjärn som är billigare att färska till nu efterfrågade stålqualiteter.

För att hävda den svenska malmens ställning på marknaden har exportörerna sänkt priserna på fosforhaltig malm med 13 å 14 procent. Prisrelationerna är emellertid icke ensamt avgörande. Tekniska framsteg ifråga om såväl malmens förädling som stålframställningen kan få stor betydelse. Det anses att utvecklingen inom båda dessa områden kan medföra en förbättring av den fosforrika malmens konkurrensförmåga.

När det gäller massa möter de nordiska producenterna allt starkare konkurrens från USA och Canada. Produktionen i Nordamerika har under 1960-talet ökat snabbare än konsumtionen. Nettoexporten därifrån, dvs. Canadas exportöverskott minus USA:s importöverskott, har mellan 1960 och 1965 ökat med över 60 procent — från knappt 1,2 till över 1,9 miljoner ton. Under samma tid ökade den svenska exporten med 15 procent, från 2,5 till 2,9 miljoner ton, och den finska med nära 40 procent, från drygt 1,4 till närmare 2,0 miljoner ton.

Den nordamerikanska massaindustrin har flera fördelar i jämförelse med den nordeuropeiska. Den är genomsnittligt sett yngre och därför modernare, produktionsenheterna är i regel betydligt större, något som är av stor betydelse i denna bransch och dessutom är råvarukostnaderna lägre. Det sistnämnda sammanhänger inte bara med lägre rotpriser utan också med det förhållandet att i varje fall

många canadensiska företag med mångårig koncession på exploatering av vidsträckta, sammanhängande skogsarealer, icke har något besvär med ägosplittring.

Det gynnsamma transportläget, en faktor som tidigare haft så stor betydelse för svensk råvaruexport, är i våra dagar långt mindre utslagsgivande än tidigare. Det innebär hårdare konkurrens med producenter på andra håll. Det innebär vidare att de s. k. naturrikedomarna, den växande skogen och den obrutna malmen, icke lika lätt omvandlas i exportvaluta, vilket i sin tur påverkar dessa tillgångars saluvärden.

Servicefrågorna i Sovjet

Den senaste tidens ekonomiska utveckling i Sovjet har visat att de olösta servicefrågorna alltmåra bromsar statens strävanden att förbättra varudistributionen och höja befolkningens standard.

Kommunistdoktrinen diskriminerar all ekonomisk verksamhet, där försäljaren själv bestämmer priset. Denna fråga utgör kärnan i begreppet fri handel, som identifieras med spekulation och bedrägeri och i kommunistjargongen kallas "svart handel" eller "svarta börsen". Denna inställning gäller inte bara varor utan också tjänster, och serviceutövningen har hittills alltid utgjort strykpojken nummer ett i sovjetstatens ekonomiska politik. Resultatet har blivit att olika slag av tjänster antingen utövats gratis eller sålts "svart". Följden har blivit permanent brist på service på oräkneliga områden i det ekonomiska livet. Den snabba industriella utvecklingen och regeringens nuvarande kampanj för att främja konsumentintressena har skapat ett läge, då bristen på olika former av service bromsar upp hela utvecklingsprocessen.

Det finns inga tecken på att kom-

munistens ledande teoretiker är på väg att rehabilitera betydelsen av serviceyrkena och finna någon lämplig lösning av denna fråga ur doktrinär synpunkt. Men det är också klart, att man inom sovjetregimen förstår, att ett avgörande för främjande av serviceyrkena måste träffas i en tid, då i alla högt industrialiserade stater en större del av befolkningen är sysselsatt inom olika serviceyrken än inom produktionen. I Sovjet är det fortfarande tvärtom: i produktionen arbetar cirka 75 procent av arbetskraften, i serviceyrkena endast några få procent.

Bilismens utveckling, differentieringen av varutyper inom olika branscher, transportväsendet, de fria kolchosmarknadernas snabba utveckling i städerna (marknader som mer och mer liknar de västerländska saluhallarna med dessas komplicerade serviceverksamhet), reparationer av kläder, skor och andra varaktiga konsumtionsvaror som kylskåp, radio, TV etc. ropar på betydligt utvidgad service. Det hittillsvarande servicenätet är alltför obetydligt, och levnadsstandarderna har nått en sådan höjd, att ytterst få personer själva eller med hjälp av familjemedlemmar kan klara sina egna serviceproblem. Det behövs ett statligt ingripande i stor skala. Av sovjetpressen har de senaste månaderna framgått, att ett sådant ingripande redan är på väg, men samtidigt har man ett intryck av att detta ingripande mera är framtvingat av den stigande efterfrågan på service än av målmedveten och planerad politik av staten.

Av en intervju med minister Gandurin i det nyligen skapade ministeriet för "tjänster för den dagliga tillvaron" (så kallas serviceverksamheten i Sovjet) framgår, att regimen hellre vill avstå från tanken på att bygga upp nödvändig service på basis av mer eller mindre privat verksamhet av olika hantverkare eller hantverkarkollektiv.

Skälet kan utgöras av rädsla för att en sådan lösning skulle ytterligare utvidga och legalisera den fria handelns omsättning i landet. Av intervjun framgår att regeringen försöker lösa denna fråga genom att skapa nya stora reparationsfabriker i städerna. Det är uppenbart, att en sådan centraliserad service har många nackdelar, särskilt då det gäller kontakter mellan fabrik och kund. En sådan organisation måste av begripliga skäl bli byråkratiskt belastad.

Om den spontana utvecklingen av serviceverksamheten trots frånvaron av en laglig ram talar bäst den enorma utvecklingen av kolchosmarknaderna. Enligt sovjetpressen säljer man på dessa marknader inte bara s. k.

överskottsmedel från kolchosböndernas privatbrukade jord och begagnade föremål, som hittills, utan även ny konfektion, personliga bruksartiklar, husgeråd, enklare möbler och annat. Av publiciteten förstår man, att omfattande privata, av staten ej kontrollerade organisationer har uppstått för inköp av varor i kolchoser och statliga fabriker och för transport av varorna till kolchosmarknaderna.

Sovjetpolitikens inställning till servicefrågorna utgör fortfarande en akilleshäla, men samtidigt kan man observera allt flera tecken på att realiteternas makt tvingar sovjetledarna till en grundlig genomgång och revidering av hittillsvarande normer som inskränker serviceutvecklingen.

OM Norgevalet 1936

For Høire — som nu det ubetinget sterkeste borgerlige parti får ansvaret for å føre an i opposisjonen mot sosialismen — blir det en oppgave samtidig å søke samarbeidet de borgerlige grupper. Høire gikk denne gang til valg på et sterkt forpliktende positivt program og det må også bli på en byggende positiv linje man må søke å samle den borgerlige front. Det gjelder både i næringspolitikken og for de sosiale spørsmål. Forhåpentlig vil det i periodens løp kunne etableres et godt borgerligt samarbeide herom og om gjenreisningen av landets forsvar og sanering av de offentlige finanser; men nogen borgerlig samlingsregjering er tiden neppe mogen nok til, ennu iallefall.

Stortingsman Harald Gram i Svensk Tidskrift 1936